

SINODUL DE LA SARDICA (343 d.Hr.)

Pr. drd. Mihai ROȘU
Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna”, Sibiu

Abstract

The fourth century of the Christian era is the golden century of the undivided Church. After the persecution against Christians the Church began, by the Edict of Milan in 313, to organize themselves and also to systematize the truths of faith. Christianity had to meet the challenges of polytheistic religions and philosophies syncretistic, who had doctrinally strong and well trained representants. After the persecution, the Christian Church had no official doctrine of faith or well-defined terminology, which led to a fierce battle in the fourth century, especially for establishing truths of faith. As part of the Roman Empire and Christianity, the South of the Danube was involved in these struggles and theological disputes. Religious life here was very intense, as evidenced by the large number of martyrs, many religious centers that were in this area, and the large number of bishops participating in the Ecumenical Councils of 325 and 381, as well as local councils century IV. Also, Roman emperors in the fourth century, have resided or spent a period of their reign Sirmium, Sardica, Nis and Thessalonica. The Council of Sardica was the first meeting, truly ecumenical Eastern and Western Churches, the bishops of the two regions that have managed to reach a common result.

Keywords: The Roman Empire, Sardica, Synod, bishop Protogene.

Istoricul cetății Sardica

Capitala provinciei Dacia Mediteranea, Sardica (capitala Bulgariei de astăzi), a rămas în istorie prin Sinodul local din 343, dar și prin activitatea ierarhilor cunoscuți aici, până la venirea slavilor. Orașul este menționat în 29 d.Hr., când a fost cucerit de romani, fiind numit *Ulpia Sardica*. În timpul împăratului Traian (98-117), orașul a devenit *municipiu* sau centru administrativ. Procopius spune că orașul a fost înființat de împăratul Traian¹, care a înconjurat orașul cu

¹ Procopius, *De aedificiis*, IV, 1, în *Izvoarele istoriei României*, vol XV, traducere de G. Popa Lisseanu, Editura Bucovina, București, 1939, p. 88.

un zid protector, a construit băi publice, clădiri administrative și publice, biserici și un mare amfiteatru, numit *Bouleutherion*, după locul amplasamentului². În timpul lui Dioclițian, Sardica devine capitala Daciei Mediteraneă³. Constantin cel Mare a numit orașul Sardica, „Roma mea”. Pe 1 martie 317, la Sardica, Constantin, în înțelegere cu Licinius, acordă titlul de Cezar celor doi fii ai săi, Flavius Iulius Crispus, având probabil 12-14 ani, și Flavius Clitinus, de curând născut, precum și fiului și omonimului lui Licinius, copil în vârstă de 3 ani⁴. Pe 3 iulie 321, la Sardica, a fost proclamată o *Constituție* către *Hepidius*, vicarul Romei, asupra observării zilei soarelui, din care ni s-au păstrat două fragmente în *Codex Teodosianus* și în *Codex Justinianus*. Prin această hotărâre se interzicea activitatea judiciară și orice lucru în mediul urban în ziua serbării soarelui. Doar locuitorii din mediul rural puteau lucra la câmp⁵. Pe 8 iunie 323, împăratul Constantin trimitea lui Protogen legea menită să faciliteze răspândirea creștinismului, hotărând ca liberarea sclavilor să fie validă prin pronunțarea ei în bisericile creștine⁶. La Sardica s-a întâlnit delegația lui Atilla cu cea a lui Teodosie II, pentru încheierea păcii. Orașul avea oameni înstăriți, care se ocupau cu păstoritul și agricultura. Localnicii din Sardica au pus la îndemâna celor două delegații oi și boi, pe care le-au tăiat și le-au pregătit pentru ospăț. În timpul ospățului, barbarii au închinat și au adus cinstire lui Atila, iar bizantinii au adus cinstire împăratului. Vigila, conducătorul delegației bizantine, a spus că nu poate fi slăvit în aceeași măsură un om și un zeu. „Era cât pe ce ca hunii să se aprindă de mânie, dar bizantinii au căutat să schimbe vorba și i-au potolit prin cuvinte amăgitoare.”⁷ Orașul a fost distrus de huni în 447. Sardica s-a bucurat de o mare

² Radomir Popovici, *Le Christianisme sur le sol de l'Illyricum oriental jusqu'à l'arrivée des slaves*, Tesaloniki, Institut for Balkan Studies, 1996, p. 124.

³ A.A. Vasiliev, *Istoria Imperiului Bizantin*, traducere de Ionuț Alex Tudorie, Vasile Adrian Carabă, Sebastian Laurențiu Nazare, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 106.

⁴ Ion Barnea, Octavian Iliescu, *Constantin cel Mare*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 42.

⁵ Adrian Gabor, *Biserica și statul în timpul lui Teodosie cel Mare*, Editura Bizantină, București, 2003, p. 177.

⁶ *Istoria Bisericii Române*, Manual pentru Institutele Teologice, vol. I, EIBMBOR, București, 1957, p. 50.

⁷ Priscus Panites, *Despre soliile romanilor la cei de alt neam*, în „*Fontes historiae dacoromanae*”, vol. II, p. 251.

atenție în timpul lui Justinian, încât, „aflând că zidurile Sardicei sunt ruinate de vremuri, le-a restaurat, punându-le cu totul în siguranță din partea dușmanilor”⁸.

Viața religioasă a cetății

Din punct de vedere eclezial, Sardica a fost, până în 733, sub jurisdicția Romei. Până la venirea slavilor, sunt atestați aici șapte episcopi⁹. Primul episcop cunoscut la Sardica a fost Protogene, care este menționat pentru prima dată pe 8 iunie 316, când Constantin cel Mare a dat un edict de libertate a credinței și a interzis amestecul statului în problemele Bisericii¹⁰. La Sinodul de la Niceea, în 325, episcopul Protogene a reprezentat Metropola provinciei Dacia Mediteranea, aducând la cunoștința Bisericilor din Dacia, Dardania, Calabria și provinciilor din jur hotărârile Sinodului I ecumenic și combaterea învățaturii ariene. Mitropolitul de Tesalonic îi confirmă jurisdicția peste ambele Scythii, până în Rusia de astăzi¹¹.

Episcopul Protogene reprezenta, în zonă, o autoritate morală și spirituală, fapt pentru care a avut misiunea de a aduce la cunoștința tuturor Bisericilor din regiune dreapta credință hotărâtă la Niceea. Numele lui Protogene este menționat, de asemenea, de Sfântul Atanasie cel Mare, într-o scrisoare adresată Bisericii din Mareote¹². Constantin cel Mare i-a dedicat lui Protogene victoria de la Celei, împotriva goșilor din 322. Totodată, împăratul a promulgat legea care dădea dreptul Bisericii creștine de a atesta eliberarea sclavilor¹³.

La Sinodul de la Sardica, din 343, autoritatea și personalitatea episcopului Protogene a făcut să fie desemnat să conducă lucrările sinodului, împreună cu Osiu de Cordoba și Gaudentius de Niș¹⁴.

⁸ Procopius, *De aedificiis*, IV, 1, p. 88.

⁹ Jacques Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire Romain*, Paris, 1918, p. 155.

¹⁰ *Ibidem*, p. 156.

¹¹ Pr. Ion Rămureanu, *Sinodul I ecumenic de la Niceea. Condamnarea ereziei lui Arie. Simbolul niceean*, în „Studii Teologice”, XXIX (1977), nr. 1-2, p. 59.

¹² Sfântul Atanasie cel Mare, *Scrisoarea enciclică împotriva arienilor către episcopii Egiptului și Libiei*, în P.G. XXV, col. 556-7, *Fontes historiae daco-romanae*, vol. II, p. 41; J. Zeiller, *op. cit.*, p. 156.

¹³ I. Barnea, O. Iliescu, *op. cit.*, p. 43.

¹⁴ I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 159.

Protogene a fost indignat de faptul că o parte a episcopilor răsăriteni a părăsit sinodul, mergând la Philippopolis. Desfășurarea sinodului la Sardica a fost motivată prin faptul că aici era granița dintre Răsărit și Apus¹⁵. Ruperea sinodalilor în două nu a dus la închiderea sinodului. Totuși, nu s-a bucurat de o autoritate generală. Prezența numeroasă a episcopilor illyreni la acest sinod este menționată de Vasile Pârvan: „Așa de mulți episcopi din Illyric, ca la Sardica, nu mai întâlnim la nici un Sinod, căci la Sardica ei erau oarecum cu toții acasă la ei, orașul fiind așezat tocmai în mijlocul ținutului moesiodacic; dimpotrivă, celelalte Sinoade fiind ținute mai departe, în Apus, ori în Italia, sau la Constantinopol, ori în Asia, episcopii de la Dunărea de Jos se hotărau mai cu greu să ia parte la ele și de aceea nu întâlnim în acele Sinoade decât foarte puține subscrieri ale lor”¹⁶.

Sinodul de la Sardica a fost unul dintre cele mai importante sinoade din istoria creștinismului, care a încercat aplanarea certurilor și tulburărilor provocate de arianism. Considerat de contemporanii lui chiar al II-lea Sinod ecumenic, Sinodul de la Sardica nu a putut aduce înțelegerea și pacea în Biserica Universală. După încheierea Sinodului, s-a mărit și mai mult tulburarea și confuzia în rândul clericilor și al credincioșilor. Cele două ramuri ale creștinismului, de rit oriental și occidental, se găseau în opoziție formală. Încep să se manifeste primele simptome de rivalitate religioasă între Orient și Occident, între Roma și Constantinopol¹⁷.

La o sută de ani după Protogene, scaunul episcopal de la Sardica a fost ocupat de Iulian. Începând cu acesta, Sardica devine mitropolie. Nu se știe cu exactitate anul în care Sardica a fost ridicată la acest rang. Episcopul Iulian a fost unul dintre destinatarii scrisorii papei Celestin, în 431, după Sinodul de la Efes, cu privire la condamnarea lui Nestorie. În această scrisoare, el era menționat ca *Iulianus episcopus Sardicensis Metropolitanus*¹⁸. Episcopul Iulian a fost unul dintre protestatarii deschiderii prea devreme a Sinodului de la Efes, după dorința Sfântului Chiril al Alexandriei, care nu a

¹⁵ Pr. Milan Šesan, *Illyricul între Roma și Bizanț*, în „Mitropolia Ardealului, V (1960), nr. 3-4, p. 206.

¹⁶ Vasile Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, Editura Libra, București, 2000, p. 48.

¹⁷ I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 175.

¹⁸ J. Zeiller, *op. cit.*, p. 156.

așteptat și venirea patriarhului Antiohiei și a episcopilor sirieni. Iulian de Sardica, alături de ceilalți episcopi dunăreni, și-a arătat atașamentul față de Constantinopol și față de ierarhul capitalei, luând apărarea lui Nestorie, care a fost condamnat de sinod. Contra condamnării lui Nestorie, episcopii dunăreni înaintară un protest, semnat de 68 de episcopi. Episcopul Iulian a refuzat, chiar și la îndemnul episcopului Ruf al Tesalonicului, a reveni la Ortodoxia niceeană, ceea ce a dus la destituirea lui. În 434, ceilalți episcopi dunăreni partizani ai lui Nestorie au fost siliți de patriarhul Constantinopolului Proclu cel Mare să semneze formula ortodoxă¹⁹.

Următorul episcop la Sardica a fost Zosim. El este menționat în 458, când împăratul Leon, printr-o circulară trimisă în toate provinciile, ceru tuturor episcopilor semnături de aprobare sau de respingere a Sinodului IV ecumenic. Episcopului Zosim i s-a transmis circulara, dar s-a pierdut ori ea, ori răspunsul²⁰. În timpul crizei acachiene (483-518), în 512, episcopii din Illyric scriu o scrisoare papei Simac, în care și manifestă dorința să comunice în același timp și cu Roma, și cu Constantinopolul. Generalul Vitalian a promis împăratului, în 514, că va face pe placul papei, încât porni represalii împotriva partizanilor din cler ai papei. Episcopul Domniu al Sardicei a fost arestat și adus în temniță, la Constantinopol, împreună cu alți ierarhi²¹.

La mijlocul sec. al VI-lea, episcopul de Sardica, Basiliscus, se implică în criza celor „Trei capitale”. În vremea Sinodului V ecumenic, Basiliscus se afla la Constantinopol, împreună cu episcopii Paul de Ulpiana și Sabinianus din Zappara. Ei nu au participat la Sinod, motivând că nu pot lua parte fără întâistătorul lor, Benenatus, Arhiepiscopul Justinianeii Prima, la această întrunire ecumenică. Cu puțin timp înainte, episcopul Basiliscus a rupt legătura cu papa Vigiliu, după ce acesta condamnase cele „Trei capitale”. Prin urmare, episcopul Basiliscus a fost trimis în exil²².

¹⁹ Pr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, EIBMBOR, București, 1992, p. 129.

²⁰ Pr. Ștefan Lupșa, *Creștinismul românesc a fost de la început orthodox*, în „Studii Teologice”, I (1949), nr. 9-10, p. 827.

²¹ J. Zeiller, *op. cit.*, p. 156.

²² Vasile Sibiescu, *Împăratul Justinian și ereziile*, teză de doctorat, București, 1938, p. 85.

Următorul episcop la Sardica a fost Felix. Acesta este întâlnit într-o scrisoare pe care papa Grigorie cel Mare i-o adresează în 594. Papa îi cere să recunoască drepturile arhiepiscopului Justinianei Prima. Încercările de imixtiune ale papei în Illyric au rămas fără rezultate, cu toată dorința Romei de a-și impune autoritatea jurisdicțională în această zonă²³.

Theuprepiu a fost cel de al șaselea episcop cunoscut la Sardica. Mărturie despre el avem de pe o inscripție, a cărei datare este din secolele V-VI: *Hic requiescit vir beatissimus Theuprepiu episcopus*. Alte informații nu avem despre acest episcop. Odată cu invazia slavă, existența episcopilor de Sardica încetează.

Descoperiri arheologice

La Sardica, 15 dintre cele 21 de inscripții creștine descoperite au caracter funerar, 11 din ele fiind latine, iar 4 grecești. Majoritatea inscripțiilor latine încep prin cuvintele *Hic requiescat*, două inscripții folosesc formula *hic positus*, iar altele *hic sepultus*²⁴. Tot aici au fost descoperite o serie de biserici, atât în sectorul *extramuros*, cât și în sectorul *intramuros*. Trei biserici datează din perioada constantiniană, iar o altă biserică datează de la sfârșitul secolului al IV-lea²⁵. În sectorul *extramuros*, ansamblul Basilicii „Sfânta Sofia” era alcătuit din cinci monumente a căror durată de timp se întinde pe mai multe secole²⁶. Biserica „Sfânta Sofia”, care datează din secolul al IV-lea, are o construcție boltită cu legătură. Este încoronată de o cupolă plată, acoperită la exterior cu un patralater. Sistemul de încăperi boltite și cele două turnuri așezate lateral de nartex indică apartenența la stilul oriental²⁷. În sectorul *intramuros*, rotunda Sfântului Gheorghe a fost a unui plan central, un octogon înscris într-un plan

²³ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 177.

²⁴ Ion Barnea, *L'epigraphie chretienne d'Illyricum oriental*, în *Rapports du X-e Congres international d'archeologie chretienne*, Tesalonic, 1980, p. 448.

²⁵ Ivan Dujcev, „Sardique. La ville et les origines chretiennes”, în *Dictionnaire encyclopedique du christianisme ancien*, Les Éditions du Cerf, imprimé en Belgique, 1990, p. 244.

²⁶ I. Achim, *Basilici creștine pe teritoriul provinciilor Dacia ripensis, Dacia Mediteranea și Thracia*, București, 1998, manuscris, p. 51.

²⁷ Tchaneva Detchevska, *Frühchristliche Kirchen in Bulgarien unter dem Einfluss der Kirchenarchitektur Syriens und Kleinasiens*, în *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Bulletin d'archéologie et d'histoire dalmates – Split*, 1994, pp. 729-743.

rectangular. Din punct de vedere al planului arhitectural, edificiul se apropie de un mausoleu sau *martyrium*²⁸. Ruinele străvechiului oraș roman au fost descoperite de muncitorii care lucrau la extinderea metroului. Descoperirile din centrul Sofiei au fost foarte bine conservate. Au fost descoperite străzi romane pietruite, o baie publică, ruinele casei unui demnitar și peretele curbat al unei biserici creștine, toate datând din secolul al IV-lea. S-a mai descoperit un amfiteatru antic în centrul Sofiei, în timp ce se săpa pentru fundația unui hotel. Ruinele celui mai mare amfiteatru din zona Balcanilor au fost descoperite la Sofia, fiind al treilea ca mărime din Europa. Până în prezent, doar la Madrid și la Paris au fost descoperite amfiteatre mai mari, în limitele orașului. Arheologii au mai descoperit o monedă din aur cu imaginea împăratului Constantin cel Mare, precum și monede de bronz. Tot la Sofia s-au mai descoperit patru plăci funerare de marmură, din secolul al IV-lea, care astăzi se găsesc la Muzeul de arheologie din Sofia²⁹.

Cauzele convocării Sinodului

Sinodul de la Sardica reprezintă un moment al istoriei bisericești în care Biserica Răsăritenă și Apusene au început să nu mai ajungă la același consens doctrinar, spiritual și organizatoric. Motivul principal al convocării sinodului a fost rezolvarea ortodoxiei episcopilor condamnați la Sinodul din Antiohia, în 326 sau 327, și Tyr, în 335: Marcel al Ancyrei³⁰, Eustatiu din Antiohia³¹, Asclepius de Gaza și Sfântul Atanasie cel Mare. Pe lângă aceste motive, au mai fost cercetate abuzurile și violențele semiarienilor împotriva clerului și credincioșilor, care nu au acceptat comuniunea cu arienii și

²⁸ I. Achim, *op. cit.*, p. 52.

²⁹ Veselin Besevliev, *Spätgriechische und spätlateinische Inschriften aus Bulgarien*, Akademie-Verlag, Berlin, 1964, pp. 11-12.

³⁰ Episcopul Maricel de Ancyra a fost depus de eusebieni, în 330, într-un sinod local întrunit la Constantinopol, fiind învinuit că învață, despre raportul Persoanelor în Sfânta Treime, un gen de subordinaționism, înrudit de aproape cu erezia monarhistă a lui Sabelie, cunoscută sub numele de antitrinitarism modalist sau sabelianism.

³¹ Eustatiu a fost patriarh de Antiohia, începând cu 324, a participat la Sinodul I ecumenic (325) și a fost un aprig luptător contra arianismului. Eustatiu a fost depus din scaun și exilat de însuși împăratul Constantin, în urma unor intrigi (330).

semi-arieni³². Sinodul a fost convocat de autoritatea imperială a celor doi împărați, Constans (337-350) și Constantius II (337-361)³³. Episcopul Romei Iulius II (337-352) a avut inițiativa întrunirii unui sinod încă de la sfârșitul anului 341. Episcopii din Răsărit nu au dat nici o atenție invitației episcopului Romei, până când nu au intervenit cei doi suverani imperiali pentru clarificarea situației³⁴. Episcopul Romei nu a vrut reconcilierea, ci mai degrabă a vrut să dicteze soluția proprie, fără să țină cont de cele două părți. Nici un canon nu-i permitea episcopului Romei să se implice în rezolvarea problemelor altor provincii. Încercarea Romei de a exercita o autoritate universală trebuie calificată ca fiind un „efort politic pentru extinderea autorității Bisericii Romane”³⁵. Papa Iulius a fost însărcinat să aducă la cunoștința Bisericii Răsăritene hotărârile luate la Sinodul de la Roma. Orientalii n-au dat nici un răspuns. În toamna anului 341 s-a întrunit la Antiohia un mare sinod, la care au participat peste nouăzeci de episcopi orientali. Cu acest prilej, sinodali au alcătuit și aprobat „trei noi formule de credință”. „Formula a doua” a fost considerată, pentru mai mult timp, „Simbolul de credință al Bisericii din Antiohia”³⁶. Pentru că nu s-a reușit o întrunire a episcopilor răsăriteni și apuseni într-un singur Sinod și pentru clarificarea problemelor apărute fie la Roma sau Antiohia, episcopii Iulius și Osius de Cordoba au cerut împăratului Constans să-l convingă pe fratele său din Orient, Constantius, că numai un nou sinod ar putea rezolva problemele Bisericii Creștine, precum și situația Sfântului Atanasie cel Mare³⁷.

Desfășurarea sinodului

Sinodul s-a desfășurat la Sardica, în 343. „S-a convocat acest Sinod”, spune istoricul Teodoret al Cirului, „mai ales pentru a se

³² I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 154.

³³ „Împărații hotărî ca episcopii din Răsărit și din Apus să se adune la Sardica, metropolă a neamului Dacilor, deoarece și multe alte necazuri ale Bisericii aveau nevoie de rezolvarea sinodală”. Cf. Teodoret, *Istoria bisericească*, II, 4, 6, p. 83.

³⁴ Hemilton Hess, *The early development of canon law and the Council of Sadica*, în „Early Christian Studies”, Oxford, 2003, p. 100.

³⁵ H. Hess, *op. cit.*, p. 98.

³⁶ I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 186.

³⁷ R. Popovici, *op. cit.*, p. 153.

înlătura toată neînțelegerea și a se izgoni toată credința cea rea, ca apoi să se păzească de toți numai credința în Hristos”³⁸ și „pentru că multe patimi necesitau o lecuire prin sinod”³⁹. Alegerea capitalei Dacia Mediterranea ca loc de desfășurare a Sinodului a fost din rațiuni practice. Fiind situată la granița dinspre Răsărit și Apus, Sardica a dat posibilitatea unei participări numeroase a ierarhilor din cele două părți ale imperiului⁴⁰. Locul și poziția centrală a acestui oraș se reflectă și în numele său slav, Sredec, care înseamnă „central”. De-a lungul secolelor, acest oraș a fost locul de întâlnire între Orient și Occident⁴¹.

La Sinodul de la Sardica din 343, autoritatea și personalitatea episcopului Protogene au făcut ca acesta să fie desemnat să conducă lucrările sinodului, împreună cu Osiu de Cordoba și Gaudentius de Niș⁴². Sinodul de la Sardica a fost unul dintre cele mai importante sinoade din istoria creștinismului, care a încercat aplanarea certurilor și tulburărilor provocate de arianism. Considerat chiar al II-lea Sinod ecumenic de către contemporani, Sinodul de la Sardica nu a putut aduce înțelegerea și pacea în Biserica Universală. Deciziile sale, respectate integral până astăzi, au avut consecințe excepționale în viața Bisericii⁴³.

Participanții la sinod

Papa Iulius, împreună cu episcopii Osius de Cordoba și Maximus de Treveri, a convocat Sinodul la Sardica, cu încuviințarea celor doi auguști ai Orientului și Occidentului. Episcopii din Apus au fost aproape optzeci⁴⁴, grupați în jurul bătrânului episcop Osiu de

³⁸ Teodoret, *Istoria bisericească*, II, 4, 6, coll. „Părinți și Scriitori Bisericești”, nr. 82, traducere de Vasile Sibiescu, EIBMBOR, București, 1995, p. 84.

³⁹ Casiodor, *Scrieri. Istoria bisericească tripartită*, IV, 23, coll. „Părinți și Scriitori Bisericești”, nr. 75, traducere de Liana și Anca Manolache, EIBMBOR, București, 1998, p. 141.

⁴⁰ Leslie William Barnard, *The Council of Sardica 343 A.D.*, Sofia, 1983, p. 42.

⁴¹ R. Popovici, *op. cit.*, p. 154.

⁴² I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 159.

⁴³ Mihail Diaconescu, *Antologie de literatură daco-romană*, București, 1999, p. 621.

⁴⁴ Casiodor a spus că au fost trei sute de episcopi din ținutul Hiperiei. Cf. Casiodor. *Scrieri. Istoria bisericească tripartită*, V, 9, p. 173.

Cordoba⁴⁵, conducătorul delegației romane și la Sinodul I ecumenic, în 325, de la Niceea. Aproape jumătate dintre participanți au fost din provinciile Illyricului⁴⁶.

Pentru a cunoaște situația creștinismului în provinciile dunărene ale Imperiului Roman este de mare importanță să cunoaștem numele episcopilor prezenți la Sinodul de la Sardica. Astfel, din Pannonia Inferior a participat Eutherius din Sirmium, capitala Illyricului Occidental și reședință imperială în secolul al IV-lea. Din Moesia Superior a participat episcopul Zosimus, din Horrur Margi, iar Amantius din Viminacium a fost reprezentat de preotul Maximus. Din Dacia Ripensis au venit episcopii Vitalis din Aquae Salvus și Valens din Oescus. Sfântul Atanasie amintește și de episcopul Silvestru, care probabil a fost al Ratiariei (după alții s-ar fi numit

⁴⁵ Osiu de Cordoba (256?-354?) a fost o personalitate ilustră în secolul al IV-lea, recunoscută atât în Apus, cât și în Răsărit. A fost primul episcop egiptean din Spania ce a fost cunoscut de Constantin cel Mare prin intermediul doamnelor de la curte. Osiu i-a furnizat marelui împărat roman „remediul împotriva păcatelor” și a avut un rol important în timpul discuțiilor ariene. A petrecut mult timp în preajma împăratului Constantin, fiind consilier al acestuia în problemele religioase. În Orient, până la 325, a fost delegatul imperial cu rezolvarea ereziilor lui Meletie și Arie. A participat la Sinodul de la Niceea, în 325, unde a propus un canon cu privire la celibatul preoților și diaconilor. După primul Sinod ecumenic, nu mai întâlnim numele episcopului spaniol, până la Sinodul de la Sardica, în 343. După Sinodul de la Sardica, a stat un an în închisoarea de la Sirmium. După eliberare, participă la Sinodul de la Sirmium, în 351, unde a consimțit și a scris la erezia ariană. A suferit bătăi și chinuri pentru a se lepăda de credința niceeană. Se pune întrebarea unde a fost Osiu în cei aproape douăzeci și cinci de ani, căci nici un document nu-l menționează. După Sinodul I, se pare că a rămas la curtea lui Constantin cel Mare, până când acesta a devenit mai îngăduitor cu arienii și semiarienii, după care s-a întors în eparhia sa în Spania. Abil teolog, Osiu nu a lăsat o operă vastă. Isidor de Sevilla menționează două lucrări: *De interpretationem vestium sacerdotium* și *De laude virginitatis*, dar care nu ni s-au păstrat. Au supraviețuit câteva canoane bisericești, aprobate la Sinodul de la Sardica, în 343, și o *Scrisoare*, în care Osiu a cerut împăratului Constantin II, în 356, să se abțină de la orice amestec în treburile bisericești în cazul controversei ariene. A fost prima dată când un prelat al Bisericii a susținut separarea celor două puteri. Osiu marchează un început în orientarea Bisericii față de stat, iar *Scrisoarea* sa este un document deosebit de important pentru Biserica creștină primară. Osiu a păstorit 63 de ani și a fost canonizat de Biserică, având ca dată de prăznuire 27 august. Cf. Remus Rus, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Editura Lidia, București, 2003, p. 648.

⁴⁶ I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 158.

Paulin). Din Dacia Mediterranea au luat parte episcopii Protogene din Sardica și Gaudentius de Naisus, amândoi conducători ai sinodului. Din Dardania au participat episcopii Paregorius din Scupi și Macedonius din Ulpiana⁴⁷. Este de remarcat că toți episcopii Illyricului au fost niceeni, cu excepția episcopilor Ursacius de Singidunum și Valens de Mursa⁴⁸. Aceștia au fost de partea episcopilor răsăriteni, combătând credința niceeană, persoana și lucrarea Sfântului Atanasie cel Mare, chiar dacă aparțineau grupului episcopilor occidentali⁴⁹. Episcopii orientali, aproape optzeci, au luat parte la Sinodul de la Sardica, în frunte cu Ștefan de Antiohia. Printre ei se remarcă Menophantus de Efes, Acacius de Cezarea Palestinei, Dianius de Cezarea Capadociei, Maris de Calcedon, Narcissus de Neroniada etc.⁵⁰.

Pentru a cunoaște aria răspândirii creștinismului în Peninsula Balcanică, trebuie să arătăm și prezența episcopilor din Thracia la Sinod: Theodorus de Heraclea, din provincia Europa, care a luat parte și la Sinodul de la Niceea, în 325; Timotheus de Anchialos, din provincia Haemimontus; Euticius de Philippopolis și Demofilus de Bereea din Thracia. La Sardica, doi dintre episcopii orientali, Asterius de Petra din Arabia și Arius (numit și Macarie), episcop în Palestina, s-au alăturat episcopilor occidentali. Episcopii din Răsărit erau conduși de doi funcționari imperiali, numiți de împăratul Constantius, comitele Musonianus și Hesychius, care purta titlul de *castrensis*⁵¹. Sinodul a fost prezidat de bătrânul episcop Osiu de Cordoba, iar numele lui a apărut primul între semnatarii prezenți la sinod. El a propus și cea mai mare parte a canoanelor care au fost adoptate la Sardica. Osiu s-a remarcat nu prin lungă lui păstorire, ci mai ales prin abilitățile diplomatice de care a dat dovadă în decursul activității sale⁵².

⁴⁷ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 120.

⁴⁸ Ursacius de Singidunum și Valens de Mursa tăgăduiau unitatea ipostatică a Fiului cu Tatăl, așa cum susținea teologia din acel timp.

⁴⁹ L.W. Bernard, *op. cit.*, pp. 56-57.

⁵⁰ J.D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection*, t. III, Florentiae, 1759, reproduction, Paris-Leipzig, 1901, col. 43-51; Teodoret, *Istoria bisericăscă*, II, 8, p. 87; Casiodor, *Scrieri. Istoria bisericăscă tripartită*, IV, 24, p. 143; I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 161.

⁵¹ I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 162.

⁵² H. Hess, *op. cit.*, p. 102.

Papa Iulius nu a participat la sinod, ci a fost reprezentat de preoții Archidamus și Philoxenus și diaconul Leon⁵³. Este interesant de observat că episcopii Romei nu au participat la nici un sinod în afara granițelor Romei. Motivul principal a fost de a nu pune poziția lor în discuțiile sinoadelor și de a nu se ajunge la excomunicare.

Episcopii orientali nu au fost de acord cu participarea la sinod a episcopilor Atanasie cel Mare⁵⁴, Marcel al Ancirei și Asclepiu de Gaza, motivând că aceștia au fost depuși de sinoade anterioare și că situația lor va fi analizată din nou. Teodoret al Cirului afirmă: „Episcopii orientali, după ce au sosit la Sardica și au văzut pe frații lor, Atanasie, Marcel și Asclepiu, s-au temut să mai intre la judecată (...) și nu odată sau de două ori, ci de mai multe ori, au fost chemați, dar nu au răspuns chemărilor”⁵⁵. „Episcopii orientali nici nu voiau să dea ochii cu cei din Occident, până nu-i vor îndepărta pe Atanasie cel Mare și Pavel”⁵⁶. Bătrânul episcop Osiu a fost cel care a încercat medierea episcopilor orientali și apuseni, dar fără să ajungă la un rezultat favorabil⁵⁷. Au fost și dintre episcopii răsăriteni care nu simpatizau cu mișcarea arienilor la Sardica: Macarie din Palestina și Astere din Arabia. Aceștia s-au plâns de violențele îndurate din partea arienilor și au spus „că ar fi acolo mulți care râvnesc la dreapta slăvire, dar sunt împiedicați de aceștia să vină la Sardica”⁵⁸. Episcopii răsăriteni au ținut ședințe separate⁵⁹, după care au părăsit noaptea Sardica, pretextând că împăratul Constantius a obținut o

⁵³ I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 159.

⁵⁴ „Atanasie a dus lupte în marele Sinod pentru dogmele apostolice și era laudat ca apărător al Adevărului, iar pentru adversari era ca un luptător de temut și înverșunat”. Cf. Teodoret, *Istoria bisericească*, I, 26, p. 73.

⁵⁵ Teodoret, *Istoria bisericească*, II, 4, 6, p. 86.

⁵⁶ Casiodor, *Scrieri. Istoria bisericească tripartită*, IV, 23 p. 142.

⁵⁷ Socrates, *Istoria bisericească*, II, 20, în „Fontes historiae dacoromanae”, vol. II, p. 219.

⁵⁸ Teodoret, *Istoria bisericească*, II, 8, p. 90.

⁵⁹ „Venind la Sardica, făceau adunări deosebite între ei și luau hotărâri cu amenințări, așa încât aceia dintre ei care seseau la Sardica să nu intre nicidecum în adunare și nici să se unească cu acest sfânt și mare sinod, ci numai, sosind și declarând de formă sosirea lor, să plece apoi în grabă”. Cf. Teodoret, *Istoria bisericească*, II, 7, p. 89.

importantă victorie contra perșilor și s-au mutat la Philippopolis⁶⁰. Casiodor spune că „arienii, de teamă că vor fi date pe față calomniile lor, dar și ceea ce greșiseră în bisericile lor, au fost cuprinși de mustrare de conștiință și au fugit”⁶¹.

Sinodul răsăritenilor de la Philippopolis

La Philippopolis, episcopii orientali au continuat să țină lucrările sinodului și au anatematizat pe cei care susțineau consubstanțialitatea dintre Tatăl și Fiul⁶². „În felul acesta, și unii și alții au socotit că au procedat just; cei din Orient, pentru că au sprijinit pe cei condamnați de ei; iar cei din Occident, pentru că cei care condamnaseră au fugit înainte de cercetare⁶³. Au fugit la Philippopolis nu din pricina calomniei, ci pentru că au văzut că au apărut acuzații ai lor pentru diferite nelegiuiri (...); dându-și seama deci de situația critică a nelegiuirilor lor, au dat înapoi, tulburați (...), prin fugă au confirmat calomniile lor și au mărturisit greșelile lor, sustrăgându-se judecății”⁶⁴. Episcopii orientali au redactat o enciclică adresată episcopilor apuseni în care și-au prezentat opinia cu privire la ruperea legăturilor de comuniune, pentru faptul că nu pot participa la un sinod cu episcopi condamnați și depuși la alte sinoade. Fermitatea sinodalilor orientali a fost pentru că în grupul lor erau cinci sau șase episcopi care participaseră la Sinodul de la Tyr,

⁶⁰ Philippopolis, localitate care se afla la o distanță de 120 km de Sardica, a fost fondată în 342 î.d.Hr., de regele Philippe al Macedoniei, care cucerise Thracia. În secolul I a ajuns la o populație de peste o sută de mii de locuitori. Acest oraș era considerat ca podoaba Traciei, alături de vechea Berea și Eumolipios. Goții, în 250, au înfruntat armata romană a lui Deciu (249-251), în această localitate, pe care mai apoi o prădară și se îndreptară spre Macedonia. Descoperirile arheologice din ultimul timp au scos la iveală aici o bazilică, în punctul Djendem-Tepe, alcătuită din trei nave, absidă semicirculară și nartex, fiind datată la sfârșitul secolului IV și începutul secolului al V-lea. Cf. A.D. Xenopol, *Istoria românilor în Dacia Traiană*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1985, p. 228.

⁶¹ Casiodor, *Scrieri. Istoria bisericăscă tripartită*, IV, 24, p. 146.

⁶² *Ibidem*, IV, 23, p. 142.

⁶³ *Ibidem*, IV, 25, p. 143.

⁶⁴ *Ibidem*, IV, 24, p. 145.

în 335, unde a fost condamnat Sfântul Atanasie cel Mare⁶⁵. De asemenea, sinodul a condamnat pe episcopul Iulius al Romei, „autorul și cauza tuturor relelor, fiindcă el, cel dintâi, a deschis poarta comuniunii nelegiuitorilor și condamnaților și a atras pe alții să înfrângă legile divine”⁶⁶, chiar dacă, la începutul epistolei, făceau un apel la comuniunea și înțelegerea episcopilor: „Biserica universală a Domnului să fie ferită de orice sfâșiere și schisme și să păstreze unitatea duhului și legătura dragostei în credința dreaptă (...), să nu vină peste noi secte sau tradiții rele ca să arunce tulburarea printre noi...”⁶⁷. Episcopii răsăriteni au încheiat *Scrisoarea sinodală* cu o *Mărturisire de credință*, care era aceeași cu a patra formulă a Sinodului de la Antiohia, având în plus unele anateme. În *Scrisoare* se spunea că „există în zilele noastre Marcel din Galatia, care era cel mai blestemat răufăcător și cel mai mare dintre toți ereticii, iar blasfemiile lui servesc ca exemple de învățatură pentru mulți oameni. El învața că va fi o împărăție veșnică a Domnului Iisus Hristos, care este veșnică și atemporală. Căci aceia care se despart de ființa și divinitatea Tatălui și îndepărtează de Tatăl pe Cuvântul, se cuvine a fi îndepărtați de Biserica universală și lipsiți de numele de creștin”⁶⁸.

În aceeași *Scrisoare*, Marcel din Galatia era comparat cu Sabellie, Paul de Samosata și Montanus⁶⁹, fiind considerat „capul tuturor

⁶⁵ Sfântul Atanasie cel Mare a suferit exilul de cinci ori: primul exil, sub Constantin (11 iulie 335 – 22 noiembrie 337); al doilea exil, sub Constantius (16 aprilie 339 – 21 octombrie 346); al treilea exil, sub Constantius (9 februarie 356 – 21 februarie 362); al patrulea exil, sub Iulian (24 octombrie 362 – 5 septembrie 363); al cincilea exil, sub Valens (5 octombrie 365 – 31 ianuarie 366).

⁶⁶ Ilarie de Pictavium, *Decretum synodi orientalium apud Serdicam episcoporum a parte arianorum*, „Fragmentum historicum”, III, 27, în Migne, P.L., col. 674 AB.

⁶⁷ *Ibidem*, III, 25, în Migne, PL, col. 659.

⁶⁸ Casiodor, *Scrieri. Istoria bisericească tripartită*, IV, 26, p. 148.

⁶⁹ Montanus a fost un preot al zeiței Cybele, care în creștinism fusese neofit și care a prezis că sfârșitul lumii este aproape. Acesta a pretins a fi întruchiparea Duhului Sfânt și a început să predice un al „treilea testament”. Inițial, intenția acestuia nu a fost de a schimba învățătura Bisericii creștine, ci de a înnoi viața religioasă, de a întări disciplina și de a înviora viața morală. Eusebiu de Cezareea spune despre acesta: „Influențat de duhurile cele rele, a căzut, la un moment dat, în extaz, începând să scoată sunete și să vorbească lucruri stranii, poruncind într-un chip cu totul străin de felul în care se păstrau rânduielile vechi ale Bisericii”. Cf. Eusebiu,

eretice⁷⁰. Totodată, episcopii orientali îi atacau cu mare ironie pe episcopii Protogene, Kiriakos și Gaudentius, deveniți solidari cu Marcel al Ancyrei⁷¹. La sfârșitul lucrărilor s-a alcătuit și un *Credo*⁷². În condamnarea lor, îndârjirea principală a episcopilor orientali a fost față de cei care predică și învață existența a trei dumnezei fără diferențiere, în ipostasa divină. Ei spuneau că Fiul nu poate fi la fel cu Tatăl, în aceeași ființă. Potrivit părinților de la Philippopolis, Hristos nu este Dumnezeu⁷³.

Hotărârile Sinodului de la Sardica

În încheierea lucrărilor sinodului, părinții participanți au alcătuit patru „scrisori”, prin care comunicau episcopilor și comunităților creștine din toată lumea rezultatele sinodului. Destinatarii erau: „episcopii Bisericii”, „Bisericii din Alexandria”, „credincioșilor Bisericii din Mariot din Egipt” și „Papei Iulius al Romei”⁷⁴. Scrisoarea adresată episcopilor Bisericii începe cu prezentarea provinciilor care au participat la Sardica: „Sfântul Sinod întrunit la Sardica, unde au participat episcopi de la Roma, din Spania și Galia, din Italia, Campania, Calabria, Africa, Sardinia, Panonia, Moesia, Dacia (Mediterraneană), Dardania, Dacia Ripensis, Macedonia, Thesalia, Achaia, Epir, Thracia, Rodope, Asia, Caria, Bithynia, Hellespontului, Phrygia, Pisidia, Capadocia, Pontus, Cilicia, cealaltă Phrygia, Pamphylia, Lydia, Insulele Cyclade, Egipt, Thebaida, Lydia, Galatia, Palestina, Arabia, episcopilor și coliturghisitorilor Bisericii universale și apostolice, prea iubiților frați în Domnul sănătate”⁷⁵. După cum se poate observa din această listă, precum și din lista participanților, au fost trecuți episcopi participanți din mai multe eparhii, chiar dacă nu au fost prezenți,

Istoria bisericească, p. 204. Credințele lui Montanus s-au răspândit cu repeziune, provocând o mare confuzie în cadrul Bisericii creștine. În cele din urmă, Montanus a fost condamnat la Sinodul ecumenic de la Efes, în 431.

⁷⁰ L.W. Bernard, *op. cit.*, p. 75.

⁷¹ R. Popovici, *op. cit.*, p. 160.

⁷² Pr. Emanuil Băbuș, *Bizanțul, istorie și spiritualitate*, Editura Sofia, București, 2003, p. 92.

⁷³ R. Popovici, *op. cit.*, p. 159.

⁷⁴ Pr. Nicolae Chifăr, *Istoria creștinismului*, vol. II, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 2000, p. 37.

⁷⁵ Teodoret, *Istoria bisericească*, II, 8, p. 163.

tocmai pentru a se arăta universalitatea sinodului sardican⁷⁶. Tot în aceeași *Scrisoare* adresată „episcopilor Bisericii”, a fost prezentată lucrarea arienilor împotriva Bisericii și modul în care au fost îndepărtați episcopii niceeni, în detrimentul celor eusebieni. După ce sinodaliile orientali s-au retras la Philippolis, vinovăția lor a fost dovedită de calomniile, actele de violență, scrisorile falsificate, întemnițările, incendierea bisericilor, de mutările dintr-o cetate mai mică în alta mai mare, toate săvârșite pentru susținerea nelegiurii lui Arie⁷⁷. Acuzațiile la adresa Sfântului Atanasie cel Mare, Marcel de Ancyra și Asclepius de Gaza s-au dovedit că au fost pure calomnii, făcute de martori neîndemânatici și falși, fapt pentru care au fost reabilitați. S-a trecut, în continuare, la examinarea situației din Orient, care era foarte dificilă. Drept urmare, au fost excomunicați: Vasile de Ancyra și Quintianus de Gaza, care ocupa scaunul lui Asclepius de Gaza, precum și episcopii semiarieni Ștefan de Antiohia, Acaciu de Cezarea Palestinei, Menofant al Efesului, Narcis de Neroniada, Teodor de Heraclea și doi tineri episcopi illyrieni: Valens de Mursa, din Panonia Inferior, și Ursacius de Singidunum, din Moesia Superior. Teodoret al Cirului spune despre aceștia: „Încă și două vipere s-au născut pe pământ din aspida ariană, Valens și Ursacius, care se fălesc și nu se îndoiesc a se numi pe sine creștini, în timp ce susțin că Logosul și Duhul S-a răstignit și junghiat, a murit și a înviat, și erezia pentru care luptă adunarea ereticilor că ipostaza (adică ființa) Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh este deosebită și despărțită”⁷⁸.

În *Scrisoarea* sinodală „adresată episcopul Romei Iulius” se arată motivația convocării Sinodului de la Sardica: cercetarea dreptei credințe și a doctrinei Bisericii, rezolvarea problemelor episcopilor depuși din scaune de semiarieni și justiția acestor depuneri, precum și a violențelor săvârșite de eusebieni împotriva unor episcopi, preoți, diaconi și credincioși și dacă aceștia din urmă pot fi considerați martiri⁷⁹. În aceeași *Scrisoare* se prezintă personalitatea violentă a episcopului Valens de Mursa, care părăsise scaunul său ierarhic pentru a-l ocupa pe cel din Aquileea.

⁷⁶ J. Zeiller, *op. cit.*, p. 101.

⁷⁷ Teodoret, *Istoria bisericească*, II, 8, p. 90; Casiodor, *Scrieri. Istoria bisericească tripartită*, IV, 25, p. 143.

⁷⁸ Casiodor, *Scrieri. Istoria bisericească tripartită*, IV, 25, p. 143.

⁷⁹ I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 164.

În *Scrisoarea* adresată „Bisericii din Alexandria”, sunt declarate principiile de separare a puterii politice de cea religioasă. Astfel, neimplicarea politică a magistraților în chestiunile ecleziastice a fost o garanție pentru mărturisirea în pace a credinței universale și apostolice⁸⁰.

Unii participanți la sinod (Osiu de Cordoba și Protogene de Sardica) au considerat că Simbolul de credință alcătuit la Niceea nu este corect și ar trebui alcătuit altul. Majoritatea participanților la Sardica și-au dat seama că de soluționarea doctrinară a Crezului niceean depindea soarta Sfântului Atanasie cel Mare. Condamnarea Crezului de la Niceea aducea cu sine și condamnarea Sfântului Atanasie cel Mare. Acesta din urmă a luat atitudine împotriva sinodalilor antiniceeni, susținând că Simbolului de la Niceea nu-i lipsește nimic și ar fi inutil să se încurajeze defăimarea credinței⁸¹. Sinodalii au mai discutat și problema stabilirii datei Paștelui, hotărându-se ca, timp de cincizeci de ani, romanii și alexandrinii să anunțe pretutindeni, după obicei, ziua serbării Paștelui⁸².

Canoanele Sinodului de la Sardica

La Sinodul de la Sardica, la sfârșitul ședințelor, părinții au alcătuit douăzeci și unu de canoane, care fac referire la alegerea episcopilor, la drepturile și îndatoririle lor⁸³. Astfel, canoanele 1, 2, 11 și 12 interziceau mutările de episcopi dintr-un scaun în altul, dacă aveau ca scop numai interese personale. Canonul 6 confirma prezența credincioșilor la alegerea episcopilor. Canoanele 1, 13, 14, 15 interziceau episcopilor să locuiască în alte locuri decât în eparhia lor, neputând lipsi mai mult de trei duminici. Se cerea, de asemenea, ca nici un episcop să nu hirotonească pe clericii altui episcop, fără consimțământul aceluia⁸⁴. În colecția canoanelor Bisericii Apusene au mai fost adăugate canoane care atribuie papei dreptul de a-și spune ultimul cuvânt cu privire la situația episcopilor, atunci când ei sunt condamnați într-un sinod (cum a fost cazul Sfântului Atanasie cel

⁸⁰ H. Hess, *op. cit.*, p. 107.

⁸¹ *Ibidem*, p. 101.

⁸² J. Zeiller, *op. cit.*, pp. 241-242.

⁸³ Arhid. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, Editura Deisis, 2005, pp. 255-266.

⁸⁴ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 121.

Mare)⁸⁵. Și *Scrisoarea* sinodală adresată papei a fost interpolată, în timp, probabil de un teolog latin, care a urmărit aceeași temă, primatul scaunului papal: „Căci acest fapt va părea foarte bun și potrivit, ca slujitorii Domnului, oricărei provincii ar aparține, să refere capului lor, adică scaunului apostolului Petru”⁸⁶.

Sinodul de la Sardica ar fi putut fi un succes, în cazul în care soluțiile propuse de episcopatul de vest ar fi fost respectate în cadrul mare și generos al lumii romane. Cu toate acestea, deciziile sinodului nu au fost respectate decât la nivel regional, în Illyric și Occident. În Biserica Răsăriteană din secolul al IV-lea, canoanele au rămas doar la nivelul teoretic, din cauza politicii ariene a împăratului Constantius al II-lea⁸⁷.

Concluzii

Sinodul de la Sardica a avut un rol foarte important în rezolvarea problemelor iscate de tulburările arienilor, după condamnarea lui Arie. Rezultatul principal al Sinodului de la Sardica a fost ruperea temporară a relațiilor de comuniune între Biserica Apuseană și cea Răsăriteană. Sinodul de la Sardica a fost unul dintre primii pași ai schismei. Linia de demarcație dintre cele două Biserici a fost granița dintre cele două imperii⁸⁸. Eșecul Sinodului de la Sardica s-a datorat, în mare parte, sprijinului tacit al puterii imperiale pentru părțile implicate în disputele religioase ale timpului. Rivalitățile din zona politică s-au mutat în sfera religioasă, care a prejudiciat unitatea Bisericii. Lipsa de coerență în aplicarea canoanelor, în întreaga zonă a Imperiului, a dus la înstrăinarea centrelor religioase, unele de celelalte, și, în cele din urmă, la Schisma de la 1054⁸⁹. Tăcerea conducătorilor politici ai vremii a însemnat o consimțire a eșecului sinodului,

⁸⁵ În colecția canoanelor Bisericii Apusene sunt menționate treizeci și unu de canoane. Autoritatea episcopului Romei se întindea nu numai în eparhia sa, ci asupra întregii Biserici creștine. Cf. Francesco Paolo Rizzo, *Biserica în primele secole*, Editura Serafica, Roman, 2002, p. 117.

⁸⁶ I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 174.

⁸⁷ Ovidiu Albert, *The Council from Serdica 343. Crossing point between west and east*, în „Studia Antiqua et Archaeologica”, XII (2006), p. 98.

⁸⁸ H. Hess, *op. cit.*, p. 110.

⁸⁹ O. Aalbert, *op. cit.*, p. 98.

prin sprijinirea a două grupări separate, corespunzătoare Vestului și Estului din Imperiul Roman⁹⁰.

Importanța acestui eveniment pentru zona dunăreană a fost considerabilă, prin cei aproximativ 170 de episcopi participanți, dintre care aproape jumătate erau din Illyric. Prezența numeroasă la Sardica denotă o organizare temeinică a Bisericii creștine în episcopate numeroase, care desfășoară o bogată activitate bisericesc-misionară, atât în Balcani, cât și la creștinii din nordul Dunării, ei mărturisind credința creștină niceeană⁹¹. Episcopii din provinciile balcanice ale imperiului nu au urmărit o teologie determinată anterior, ci mai ales rezolvarea problemelor momentului. Luând în considerare numărul ierarhilor ortodocși prezenți la sinod, în comparație cu cei arieni, se poate spune că arianismul a fost slab reprezentat în provinciile dunărene, la jumătatea secolului al IV-lea⁹².

Sinodul de la Sardica a fost prima întrunire cu adevărat ecumenică a Bisericilor Răsăritene și Apusene, în care episcopii din cele două regiuni au reușit să vină sub un singur acoperiș. La Niceea au fost prezenți episcopi din Răsărit și doar câțiva din Apus. Cu toate acestea, Sinodul de la Sardica a fost primul eșec al Bisericii creștine timpurii, deoarece ruptura dintre Răsărit și Apus nu a avut o motivație religioasă, ci mai degrabă politizarea litigiilor bisericești de episcopul de Roma, în încercarea de a-și mări autoritatea.

⁹⁰ Erich Caspaar, *Geschichte des Papsttums. Von den Anfängen bis zur Höhe der Weltberrschaft*, I, Tübingen, 1930, pp. 131-161.

⁹¹ Cosmin Daniel Mateș, *Viața bisericească în Sudul Dunării și relațiile cu Nordul Dunării în secolele IV-VI d. Hr.*, Editura Corpului Didactic, Deva, 2000, p. 87.

⁹² Knut Schaferdiek, *Die geschichtliche Stellung des sogenannten germanischen Arianismus*, în „Die Kirche des fruheren Mittelalters”, II (1978), München, pp. 79-90.